

CONSUMUL DE ALCOOL ȘI BEȚIA ÎN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ, SECOLUL AL XVI-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA: SEMNALĂRI DOCUMENTARE

Olivia SENCIUC¹

Cuvinte cheie: *consum, alcool, beție, Moldova, Țara Românească*

Keywords: *consumption, alcohol, drunkenness, Moldavia, Wallachia*

Din secolul al XVI-lea, în documentele Europei Occidentale încep să se înmulțească mențiunile referitoare la consumul excesiv de băuturi alcoolice în locurile publice, comportament ajuns, în scurt timp, la dimensiuni de masă². Efectele „beției” s-au făcut tot mai intens simțite odată cu trecerea alcoolului obținut prin distilare – *apa-vieții*, după cum era numit în epocă – de la statutul de medicament, la cel de băutură cotidiană pentru oamenii de rând³. În neconcordanță cu sistemul de valori creștine, „beția” nu era socotită a fi decât un exces⁴, pe care, începând cu secolul al IV-lea, predicatorii s-au străduit să îl combată⁵. Apusenii din cel de-al XVI-lea veac o percepeau ca pe un spectacol grotesc al unui corp care și-a

¹ Cercetător independent, IAȘI.

² F. Braudel, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe–XVIIIe siècle*, vol. I, *Les structures du quotidien: Le possible et l'impossible*, Paris, 1979, p. 202; F. Quellier, *La Table des Français. Une histoire culturelle (XVe – début XIXe siècle)*, Rennes, 2007, p. 59.

³ K. Simon-Muschel, *Des vertus de l'eau-de-vie à l'excès de l'alcool* (Allemagne/Alsace, 13e – 16e siècles), în *Un aliment sain dans un corps sain. Perspectives historique*, Tours, 2007, p. 176.

⁴ O. Assouly, *Bucatele divine. Eseu asupra opreliștilor alimentare*, Cluj, 2008, p. 179.

⁵ M. Montanari, *Foamea și abundența. O istorie a alimentației în Europa*, Iași, 2003, p. 121.

pierdut limitele, prin care individul nu făcea altceva decât să decadă⁶. Măsurile adoptate atunci de autorități – inclusiv cele laice –, în Franța, în Italia, la Veneția ori în Germania, la Nuremberg și Frankfurt⁷ au vizat, în exclusivitate, urmările consumului excesiv de băutură, neajunsurile generate de acesta dorindu-se a fi înlăturate, fără să existe, încă, vreo preocupare pentru determinarea și eliminarea cauzelor care conduceau la respectivul gen de manifestare⁸.

Pornind de la astfel de considerente am ajuns să mă întreb ce se întâmpla în Moldova și Țara Românească în aceeași vreme și să urmăresc, apoi, firul evenimentelor până la începutul secolului al XIX-lea. În căutarea răspunsurilor, am recurs numai la sursele care atestă consumul băuturilor alcoolizate, socotindu-le a servi cel mai bine obiectivului meu, nu și la cele care oferă informații despre producerea ori comercializarea acestora. În cuprinsul pravilelor bisericesti și domnești, al predicilor, al scrierilor cu caracter parenetic am remarcat norme, dar și o serie de principii, pe care moldovenii și muntenii timpului, indiferent de starea lor socială, ar fi putut să le urmeze în viața lor de zi cu zi. Listele de cheltuieli pentru masa zilnică sau pentru organizarea praznicelor, merticele, scrisorile particulare, foile de zestre sau diatele mi-au răspuns curiozităților în legătură cu cine, ce, când și unde bea. Nu am ignorat nici mărturiile lăsate de cronicari și călătorii străini, oricât de imprecise ar fi ele prin gradul mare de subiectivitate ce le caracterizează, aceasta cu atât mai mult cu cât autorii respectivelor însemnări au formulat ipoteze în ce privește motivele care i-ar fi determinat pe localnici să prefere băutura. Ar fi de subliniat, în aceeași direcție, însemnătatea *Monografiei Munteniei*, întocmită de Constantin Caracaș la începutul secolului al XIX-lea, pentru că a fost posibil să deduc, prin

⁶ F. Quellier, *op. cit.*, p. 60.

⁷ K. Simon-Muscheid, *op. cit.*, p. 179. Autoritățile din Nuremberg și din Frankfurt se văd silite să reacționeze, emițând o serie de ordonanțe prin care au căutat să își impună controlul asupra producției, vânzării și consumului de alcool; F. Braudel, *op. cit.*, p. 202. Există dovezi care certifică faptul că, în anul 1598, Senioria Veneției a pedepsit sever beția în public; F. Quellier, *op. cit.*, p. 60. Autoritățile orășenești franceze au fixat interdicții care îi vizau pe soldați, mai ales. Stabilirea unui anumit program de funcționare a cârciumilor a fost una dintre măsuri.

⁸ F. Quellier, *op. cit.*, p. 60.

intermediul ei, cum judeca un medic al timpului obiceiul în cauză⁹. Nu în ultimul rând, hotărârile de judecată emise de Mitropolie ori alte acte conținând măsuri luate de domn, însemnările rămase pe cărțile vechi, superstițiile și credințele populare mi-au dezvăluit ce gândeau oamenii epocii despre beție și despre cei care aveau un așa obicei.

Din păcate, în condițiile în care nu este de găsit nici un fel de condică – întocmită sistematic și cu minuțiozitate – unde să fi fost trecute cantitățile și să se fi specificat felul băuturilor consumate la Curte, în gospodăriile boierești sau chiar într-o cârciumă, eventual în casele oamenilor de rând, m-am văzut nevoită să pornesc la reconstituirea tabloului epocii de la însemnările călătorilor și ale cronicarilor. Potrivit acestora, să bea ar fi fost pentru locuitorii Moldovei și ai Țării Românești una dintre principalele ocupații¹⁰, din cei umblând bine amețiți de băutură fiind de găsit pe ulițe, indiferent că era zi de sărbătoare sau una oarecare¹¹. O parte dintre autorii scrierilor, ca să fie cât mai convingători, dau de înțeles că i-au văzut cu propriii ochi, prin târguri ori în drumurile lor prin cele două țări românești, pe oamenii din popor alergând la cârciumi¹² – acestea părându-li-se străinilor numeroase și pline mereu¹³. Tot ei susțin că, uneori, printre petrecăreți s-ar fi aflat până și preoți¹⁴ ori că au întâlnit și din cei care au băut până li s-a făcut rău¹⁵. Paul de Alep, de pildă, era convins că în toată Moldova, „afară doar de câțiva”, nimeni nu ar fi băut

⁹ P. S. Samarian, *O veche monografie sanitară a Munteniei „Topografia Țării Românești” de doctorul Constantin Caracaș (1800-1828)*, București, 1937 (în continuare *Monografia Munteniei*).

¹⁰ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea a II-a, București, 2001, p. 1096.

¹¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, 1973, p. 598; *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 484.

¹² *Călători străini*, V, p. 279.

¹³ *Călători străini*, VI, p. 109, 484; *Călători străini*, XII, p. 887.

¹⁴ *Călători străini*, VI, p. 58; *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, București, 1997, p. 204.

¹⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 309 (în continuare *Descrierea Moldovei*); *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea I, București, 2000, p. 472-473.

apă goală¹⁶, dar tot lui i-au fost de ajuns patru zile ca să se pronunțe, cu la fel de multă hotărâre, în privința cumpătării muntenilor¹⁷. Din contra, potrivit constatărilor lui Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, moldovenii ar fi preferat apa și nu vinul, aceasta, însă, numai din cauză că ar fi fost prea leneși ca să îl și producă¹⁸. Din paginile cronicilor reiese că nici domnii nu s-au ținut departe de băutură. Radu Șerban ar fi unul dintre cei care căuta des plăcerea dată de licorile ametoare¹⁹, în timp ce lui Ștefan Tomșa al II-lea i s-ar fi dus vestea până la Poartă pentru o pornire asemănătoare²⁰. Constantin Cantemir „mânca bine și bea bine”²¹, Grigore al II-lea Ghica nu se despărțea de „căruța cea de cupărie”²², iar lui Constantin Racoviță, care „preste toată dzioa să afla tot vesel”, băutul pelinului cu ulciorul și al nenumăratelor păhăruțe cu „spirt de melisă” chiar i-ar fi pricinuit moartea²³. Nu la fel au fost zugrăviți, însă, Bogdan cel Orb²⁴, Petru Șchiopul²⁵ ori Alexandru Nicolae Mavrocordat²⁶, domni prețuiți tocmai pentru că ar fi dovedit cumpătate.

¹⁶ *Călători străini*, VI, p. 59.

¹⁷ E. Cioran, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiobia în Țările Române 1653-1658*, București, 1900, p. 82.

¹⁸ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, București, 1983, p. 352.

¹⁹ Radu Popescu vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. Const. Grecescu, București, 1963, p. 82.

²⁰ Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*, vol. III, traducere după Ioan Slavici, București, 1900, p. 80 (în continuare Hurmuzaki, *Fragmente*, III).

²¹ Ion Neculce, *Opere, Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1983, p. 304 (în continuare Ion Neculce, *Letopisețul*).

²² *Ibidem*, p. 728.

²³ Ioan Canta, *Letopisețul Țării Moldovei de la a doua și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voievod, (1741-1769)*, ed. Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, 1987, p. 163; Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIV, *Documente grecești privitoare la istoria românilor*, partea a II-a 1716-1777, București, 1917, p. 1163, doc. MCXLVII.

²⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1955, p. 133; Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, ed. Ioan Șt. Petre, București, 1942, p. 153 (în continuare Nicolae Costin, *Letopisețul*).

²⁵ Nicolae Costin, *Letopisețul*, p. 253.

²⁶ *Ibidem*, p. 311.

Să dau crezare acestor relatări? Aș fi putut să nu o fac, socotindu-le subiective ori generalizatoare, dar izvoare, de o cu totul altă factură, m-au îndemnat, prin informațiile pe care le conțin, să nu trec cu vederea afirmațiile călătorilor, solilor și nici pe cele ale cronicarilor, cu atât mai mult cu cât noile date au nuanțat ansamblul deja creionat. Vădită este, în predică, supărarea lui Antim Ivireanul că, în vremea sa, duminica sau în vreo altă zi de sărbătoare religioasă, cârciuma și horele nu erau uitate în schimbul drumului la biserică, al rugăciunii sau pentru odihnă²⁷. Un veac mai târziu, Constantin Caracaș – un medic de data aceasta – deplângând aceeași stare de lucruri, pomenea că țăranii, mai ales, tineri și bătrâni, fără deosebire, luau cu aceeași grabă drumul cârciumilor, de parcă altceva decât petrecerile cu dans și beție mulțumire nu le-ar mai fi putut aduce²⁸. Totuși – aflăm de la medicul Caracaș – aceasta nu s-ar fi întâmplat și în zilele de muncă ale săptămânii, când aceiași „numai apă curată” ar fi băut la masă și „puțină țuică” numai atunci când se duceau la câmp²⁹. În schimb, pe boieri medicul îi prezenta ca fiind „sobri” și foarte chibzuiți în privința băuturii³⁰.

Hotărârile de judecată contribuie la o și mai bună cunoaștere a categoriilor și grupurile sociale din care proveneau cei care nu mai țineau cont de cât beau. Adesea, plângerile pentru fapte comise „la beție” erau îndreptate împotriva bărbaților, aceștia fiind slujbași domnești³¹, meșteșugari³², comercianți³³ sau slugi³⁴, fără ca fețele bisericesti³⁵ să

²⁷ Antim Ivireanul, *Opere*, ed. Gabriel Ștrempel, București, 1997, p. 65.

²⁸ *Monografia Munteniei*, p. 111-112.

²⁹ *Ibidem*, p. 100.

³⁰ *Ibidem*, p. 103.

³¹ V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei din istoria românilor de la 1774-1786*, extras din *AARMSI*, seria II, tom XII, București, 1893, p. 445/329 (în continuare V. A. Urechia, *Memoriu*); I. Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. X, *Acte interne (1796-1800)*, Iași, 2007, p. 280, doc. 298 (în continuare I. Caproșu, *Documente Iași*, X).

³² I. Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, *Acte interne (1741-1755)*, Iași, 2001, p. 235, doc. 424 (în continuare I. Caproșu, *Documente Iași*, V); D. Stănescu, *Viața religioasă la români și influența ei asupra vieții publice*, București, 1906, p. 415, 420.

³³ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 435, 427.

³⁴ I. Caproșu, *Documente Iași*, X, p. 282, doc. 300.

lipsească, cu desăvârșire, dintre acuzați. Cinstitul pocalelor cu multă sârguință ar putea părea, mai curând, o activitate tipic masculină, dacă sursele istorice nu ar dezvălui că printre făptași s-au amestecat și femei³⁶. Dimitrie Cantemir susținea că de plăcerea de a bea nu erau stăpâniți numai bărbații, deși, spre deosebire de aceștia, femeile – mai ales „unele” dintre cele din popor ar fi avut năravul – ar fi păstrat taina între pereții propriilor case, ferindu-se să se arate bete în văzul întregii lumi³⁷. Dacă învinuitele au fost, cu adevărat, atât de prudente, mă întreb cum va fi reușit, totuși, eruditul domn să le vadă – pe multe și în suficiente rânduri – cât să fie îndreptățit să declare, apoi, cu atâta convingere că acesta era un obicei răspândit printre femeile simple. Dimpotrivă, e limpede că împetricinatele – pe care hotărârile de judecată ni le fac cunoscute – nu avuseseră, nici pe departe, o așa grijă și că umblatul din cârciumă în cârciumă le era obișnuință³⁸.

Călătorii, îndeosebi, nu și-au ascuns părerile în legătură cu cauzele care i-ar fi împins pe locuitorii Moldovei și ai Țării Românești să se lase în voia alcoolului. Ar fi observat, unii, că atât moldovenii, cât și muntenii – autorii nerecurgând la vreo distincție în privința categoriilor sociale – din plăcere se dedau la câte o beție³⁹ cu prilejul sărbătorilor religioase⁴⁰. Sunt și străini care s-au simțit îndreptățiți să afirme că localnicii ar fi avut o dispoziție înnăscută pentru o atare deprindere⁴¹. Mulțumirea pe care le-ar fi pricinuit-o – celor din popor, de data aceasta – faptul că au reușit să își plătească dările⁴², varietatea băuturilor⁴³ sau ieftinătatea vinului⁴⁴,

³⁵ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 493, 495, 497, 504-505, 506-507.

³⁶ *Ibidem*, p. 445, 452.

³⁷ *Descrierea Moldovei*, p. 311. Dimitrie Cantemir susține că: „unele beau bine cât sunt între pereții casei lor, dar în public rareori vei vedea o femeie beată”.

³⁸ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 445, 452-453.

³⁹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. I, București, 1968, p. 176; *Călători străini*, V, p. 34, 343; *Călători străini*, XI, p. 150.

⁴⁰ *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, București, 1971, p. 11; *Călători străini*, V, p. 597; *Descrierea Moldovei*, p. 309; Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 65.

⁴¹ *Călători străini*, I, p. 176; vezi Th. Codrescu, *Uricariul*, nr. XIX, Iași, 1891, p. 288. Moldovenii „din fire sunt bețivi”.

⁴² *Călători străini*, V, p. 279.

⁴³ *Călători străini*, VI, p. 484.

monotonia și frigul lungilor zile de iarnă⁴⁵ au fost prezentate, de asemenea, drept explicații ale respectivei conduite, generalizată în viziunea călătorilor și a cronicarilor.

Cu la fel de multă ușurință au judecat străinii gestul închinării paharelor, practicat frecvent la ospețele domnești sau boierești, aceasta dintr-o vădită necunoaștere a tradițiilor locale. Acest obicei al închinatului pentru „sănătățile pri(i)etinelor și împăraților” i-a surprins, deși, după cum pretinde Miron Costin, nu l-am fi moștenit numai noi de la romani, ci și germanii, ungurii și ardelenii⁴⁶. Pierre Lescalopier, de exemplu, neînțelegând mai deloc ce se petrece – cu un asemenea prilej ridicându-se pocalul pentru Dumnezeu⁴⁷, în sănătatea sultanului⁴⁸ ori a diferiților principii creștini⁴⁹, depinde ai cui trimiși erau cei prezenți la masă, în sănătatea cărora de asemenea se toasta⁵⁰ – a catalogat gestul gazdelor sale muntene drept o simplă justificare pentru plăcerea lor de a bea⁵¹. Paul de Alep recunoaște și el că a făcut față cu greu celor „70 până la 80 de cupe de vin” pe care a fost nevoit să le bea, poftit fiind la masă de boierul Preda Brâncoveanu, fără să omită, însă, să precizeze că a procedat așa tocmai din dorința de a nu-i aduce supărare gazdei. El pare a fi singurul care a sesizat că gestul avea încărcătură simbolică, ținând de felul în care percepeau

⁴⁴ *Călători străini*, VIII, p. 189.

⁴⁵ *Descrierea Moldovei*, p. 309.

⁴⁶ Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 272 (în continuare Miron Costin, *Letopisețul*).

⁴⁷ *Călători străini despre Țările Române*, vol. II, București, 1970, p. 429; E. Cioran, *op. cit.*, p. 138; *Călători străini*, VI, p. 162; *Descrierea Moldovei*, p. 233.

⁴⁸ *Călători străini*, II, p. 429; *Călători străini*, III, p. 74; E. Cioran, *op. cit.*, p. 138; *Călători străini*, VI, p. 162; *Călători străini*, V, p. 611; *Călători străini*, VIII, p. 197.

⁴⁹ *Călători străini*, III, p. 74. La masa lui Petru Cercel s-a închinat pentru regele Franței Henric al III-lea de Valois; E. Cioran, *op. cit.*, p. 138; *Călători străini*, VI, p. 162. La ospățul dat de Constantin Șerban s-a închinat pentru Gheorghe Rákóczi al II-lea, principele Transilvaniei, pentru Gheorghe Ștefan al Moldovei și pentru cazacul Timuș Hmelnițki; *Călători străini*, VIII, p. 56, 178, 197. Oaspetele lui Constantin Brâncoveanu fiind lordul William Pagett, s-a închinat și pentru regina Angliei, Ana Stuart, după ce s-a ridicat paharul pentru sultan și pentru împăratul creștin Leopold I.

⁵⁰ *Călători străini*, VIII, p. 168, 178, 197.

⁵¹ *Călători străini*, II, p. 429.

localnicii ospitalitatea, că închinatul era semn de mare respect și prietenie din partea lor și că oaspeții, refuzând să răspundă dovezilor de bunăvoință ale gazdei, nu ar fi făcut decât să o insulte în văzul tuturor⁵².

Spre deosebire de majoritatea călătorilor străini care s-au pripit să tragă concluzii în scurtul timp petrecut în principate, urmărind, apoi, să-i convingă și pe alții că moldovenii și muntenii numai dintr-o pornire înăscută către plăcerile vieții găseau mereu motive ca să tot retrăiască senzațiile date de băutura, Constantin Caracaș, om al locului, dovedește că a privit situația dintr-o altă perspectivă. Convingerea sa era că țărani – în special ei – s-ar fi întrecut cu paharele ca să își amăgească necazurile, „să uite mizeriile cele amărâte”⁵³, alegând să o facă la cârciumă pentru că acolo puteau să flecărească și să glumească împreună cu cei asemeni lor⁵⁴. Ceea ce lasă medicul să se înțeleagă e că, în cazul sărmanilor săteni, consumul de alcool echivala, mai curând, cu o evadare din cotidian, cârciuma fiind locul unde era posibil ca ei, printre semeni, să mai uite de greutățile cu care îi împovărase viața.

Sursele arată și căile „netrebnice” pe care băutura i-a purtat pe unii. Beția le-a scos la iveală latura violentă a caracterului, de pildă. Potrivit lui Ion Neculce, tânărul Dimitrie Cantemir ar cam fi avut asemenea pornire, care i s-ar fi domolit, însă, odată cu înaintarea în vârstă⁵⁵. Din actele de judecată aflăm despre cei care erau puși pe hartă, după ce beau bine la cârciumă, ei obișnuind să tulbure liniștea vecinilor⁵⁶, să își bată fără milă nevestele⁵⁷ sau chiar tovarășii de băutura⁵⁸, fiind și cazuri în care s-a ajuns până la comiterea unei fapte imorale⁵⁹ ori la săvârșirea unui omor⁶⁰. De

⁵² *Călători străini*, VI, p. 217.

⁵³ *Monografia Munteniei*, p. 81, 83.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 111.

⁵⁵ Ion Neculce, *Letopisețul*, p. 515-516.

⁵⁶ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 435-444, 504-505; L. Livadă-Cadeschi, L. Vlad, *Departamentul de cremalion. Din activitatea unei instanțe penale muntene (1794-1795)*, București, 2002, p. 129, doc. XL/I.

⁵⁷ I. Caproșu, *Documente Iași*, V, p. 235, doc. 424; D. Stănescu, *op. cit.*, p. 414, 415-416, 420; I. Caproșu, *Documente Iași*, X, p. 255, doc. 282.

⁵⁸ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 493-494; L. Livadă-Cadeschi, L. Vlad, *op. cit.*, p. 49, doc. I.

⁵⁹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 414.

risipirea avutului familiei, oamenii aceștia sunt învinuiți, mai toți, bărbați⁶¹ și femei⁶², deopotrivă. Eroii întâmplărilor pe care le voi prezenta în cele ce urmează tocmai un așa ponos și-au adus singuri pe cap, pentru că nu au știut să își înfrâneze poftele. Andreica, fiul lui Jurja „s-a îmbătat în Iași și, mergând spre casa lui beat”, a pierdut traista cu bani și cu uricele prin care Ștefan cel Mare i-a întărit bunicului său, Nicoară Oniță, stăpânirea unor sate și a unor locuri de moară și de prisacă, toate rămase moștenire, apoi, neamului său⁶³. Tare beat trebuie să fi fost și Micu Bordsescu. Acesta, plecat cu treabă la Craiova, a poposit peste noapte la cârciuma unui anume Lupu. Aici, seara, la cină, alți doi boieri din Hurezani l-au amețit atât de bine cu vin, încât nu a mai fost chip ca Micu al nostru să simtă ceva atunci când tovarășii săi de pahar, „luându-i degetu, adurmitu, l-au pus în locu de pecete” de pe un zapis pe care îl întocmiseră în grabă, făcându-se în felul acesta stăpâni pe o parte din moșia sa, pe care Micu Bordsescu nici că a mai reușit să o recupereze vreodată⁶⁴.

Tot la beție, unora li s-au dezlegat prea mult limbile. Consecințele unei asemenea purtări s-au dovedit foarte supărătoare atunci când de așa ceva s-a făcut vinovat vreun înalt demnitar. Vodă Gașpar Grațiani tocmai din această cauză nu ar fi inspirat suficientă încredere aliaților săi⁶⁵. Din cale afară de vorbăreț, pentru că și el s-a întrecut cu pocalele, marele spătar Constantin Ciogolea a dat în vileag uneltirile lui Gheorghe Ștefan împotriva lui Vasile Lupu⁶⁶, iar Lupu Costachi, amețit de băutura, multe „voro<a>ve pro<a>ste” a avut la adresa lui Antioh Cantemir în fața solului muntean al lui Constantin Brâncoveanu, trimis în Moldova ca să perfecteze

⁶⁰ I. Caproșu, *Documente Iași*, X, p. 280-281, doc. 298; p. 282-283, doc. 300; D. Stănescu, *op. cit.*, p. 494. În cazul acesta, de omor, înfăptuit la beție, au fost învinuiți doi preoți.

⁶¹ I. Caproșu, *Documente Iași*, V, p. 235, doc. 424; D. Stănescu, *op. cit.*, p. 414, 420.

⁶² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 445, 452-453.

⁶³ *DIR, A, XVI/III, (1571-1590)*, București, 1951, p. 98, doc. 125.

⁶⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, partea a II-a, *Cărți domnești, zapise și răvașe*, București, 1904, p. 506, doc. 261 (în continuare N. Iorga, *Studii și documente*, VI_{II}).

⁶⁵ Hurmuzaki, *Fragmente*, III, p. 81.

⁶⁶ Miron Costin, *Letopisețul*, p. 136.

alianța matrimonială dintre copiii celor doi domni⁶⁷. Se prea poate ca, precum boierii aceștia, să se fi comportat și alții, dacă, în ziua următoare unui ospăț – așa lasă să se înțeleagă Dimitrie Cantemir – se obișnuia ca cei care fuseseră poftiți să îi ceară iertare domnului „pentru ce vor fi făcut la beție”⁶⁸.

Însă, beția putea avea urmări și mai grave. Numai din vina unor călărași, slujbași mai credincioși vinului decât domnului lor Constantin Mavrocordat, sultanului Mustafa al III-lea i-a fost ușor să afle conținutul corespondenței pe care vodă o purta cu capuchehăile sale, ceea ce a și dus, ulterior, la arestarea respectivilor boieri⁶⁹.

Dacă aș aprecia după frecvența mențiunilor documentare, vinul, mai ales, a curs din belșug la ospetele domnești⁷⁰, fiind, deopotrivă, băutura aleasă de boieri, atât pentru mesele lor de soi⁷¹, cât și pentru cele de toată ziua⁷². Tot vin au primit lucrătorii drept plată pentru diverse munci⁷³, de

⁶⁷ Ion Neculce, *Letopisețul*, p. 466.

⁶⁸ *Descrierea Moldovei*, p. 233.

⁶⁹ Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733-1774)*, ed. A. Ilieș și I. Zmeu, București, 1987, p. 77-79 (în continuare Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul*).

⁷⁰ *Călători străini despre Țările Române*, vol. IV, București, 1972, p. 501; Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Revoluțiile Valahiei*, ed. N. Iorga, Iași, 1929, p. 35 (în continuare *Revoluțiile Valahiei*); *Călători străini*, IX, p. 285; *Călători străini*, XI, p. 435.

⁷¹ *Revoluțiile Valahiei*, p. 23; N. Iorga, *Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor*, extras din *AARMSI*, seria III, tom XX, București, 1898, p. 201 (în continuare N. Iorga, *Manuscripte*); Idem, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VIII, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către Casa de Negot sibiriană Hagi Pop*, București, 1906, p. 10, doc. 48; p. 14, doc. 59; p. 21, doc. 95; p. 29, doc. 140; p. 30, doc. 144; p. 33, doc. 163; p. 34, doc. 172.

⁷² N. Iorga, *Izvoade de cheltuieli, socoteli, diate din colecții private (cele mai multe din anii 1791-1820)*, în *BCIR*, IV, București, 1925, p. 128-130, doc. 4; p. 134, doc. 10; p. 136, doc. 13; p. 137, doc. 14; p. 139, doc. 17 (în continuare N. Iorga, *Izvoade*).

⁷³ *Miron Costin*, I, anii 1913-1914, Iași, 2006, p. 95, doc. VII; N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, p. 17-26, doc. XIX; p. 30, doc. XXVI; I. Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VIII, *Acte interne (1781-*

nelipsit fiind acesta de la nunți⁷⁴ sau de la praznice⁷⁵. Cineva, nu se știe cine, pe la 1782, a ținut să rămână cunoscut, motiv pentru care a și însemnat pe ultima copertă a unui *Octoih*, de când a început el – bănuiesc numai că era un „el” – „a be vin pe răbuș” și câte anume au fost ocalele. Aceasta s-a întâmplat cam din miercurea de dinaintea Floriilor și a durat până în Sâmbăta Mare, zi de zi, ocalele fiind, de regulă, două, numai Floriile și Joia Mare fiind sărbătorite cu cinci⁷⁶. Vinul s-ar fi băut mai cu plăcere⁷⁷, însă, sunt și mențiuni în care apare lămurit că rachiul⁷⁸, vutca⁷⁹, horilca⁸⁰,

1790), Iași, p. 553, doc. 437 (în continuare I. Caproșu, *Documente Iași*, VIII); Miron Costin, I, p. 35, doc. 115.

⁷⁴ *Acte judiciare din Țara Românească 1775-1781*, ed. Gheorghe Cronț et alii, București, 1973, p. 706, doc. 648; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIV, *Hârtii din Arhiva mănăstirii Hurezului precum și din a Protopopiei Argeșului, din a boierilor brâncoveni și altor neamuri găsite în casele proprietății din Brâncoveni*, București, 1907, p. 252, doc. XIII; p. 259, doc. XXIII (în continuare N. Iorga, *Studii și documente*, XIV).

⁷⁵ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. II, partea I (1631-1641), Iași, 1909, p. 36-37, doc. 23; *DIR, B, XVI/VI, (1591-1600)*, București, 1953, p. 212, doc. 233; N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 259, doc. XXIV; p. 261-262, doc. XXV; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. VIII, Iași, 1914, p. 345, doc. CCXXXVI (în continuare Gh. Ghibănescu, *Surete*, VIII); I. Marinescu, *Documente relative la Ioan Neculce*, în *BCIR*, vol. IV, Vălenii de Munte, 1925, p. 72-75, doc. 33; N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 82, doc. LXXXIII; I. Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. VII, *Acte interne (1771-1780)*, Iași, 2005, p. 375-377, doc. 276 (în continuare I. Caproșu, *Documente Iași*, VII); T. V. Stefanelli, *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1915, p. 248-249, doc. 175; N. Iorga, *Izvoade*, p. 136, doc. 12.

⁷⁶ I. Caproșu, E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. II, (1751-1795), Iași, 2008, p. 364-365 (în continuare I. Caproșu, *Însemnări*, II).

⁷⁷ *Descrierea Moldovei*, p. 309; *Călători străini*, V, p. 34.

⁷⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, XIV, p. 260, doc. XXIV; I. Caproșu, *Documente Iași*, VII, p. 198, doc. 182; p. 294, doc. 239; Idem, *Documente Iași*, VIII, p. 553, doc. 437; N. Iorga, *Izvoade*, p. 129, doc. 4; p. 132, doc. 8; p. 136, doc. 13; p. 137, doc. 14; p. 139, doc. 17.

⁷⁹ *Revoluțiile Valahiei*, p. 22; *Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, ed. D. Simonescu, București, 1939, *passim* (în continuare *Condica lui*

miedul⁸¹ sau berea⁸² nu au fost nici ele ocolite. Din câteva scrisori și foi de zestre reiese că în casele boierești, pentru vinars, horilcă sau „vutcă” se întrebunțau pahare de un anumit tip⁸³, așa încât m-aș putea gândi la o manieră aparte în care aceste băuturi erau servite. De altfel, odată cu secolul al XVIII-lea, atât pentru domn, cât și pentru boieri a devenit un obicei ca, înainte sau/și după masă ori cu prilejul unor întrevederi, să își trateze oaspeții cu rachiu sau vutcă, pe lângă dulceață și cafea⁸⁴.

Nu încape îndoială, așadar, că existau destule ocazii și motive ca moldovenii și muntenii – avuți și nevoiași, deopotrivă – să recurgă la

Gheorgachi); I. Caproșu, *Documente Iași*, VII, p. 198, doc. 182; p. 293, doc. 239; N. Iorga, *Izvoade*, p. 139, doc. 17.

⁸⁰ I. Caproșu, E. Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. I, (1429–1750), Iași, 2008, p. 308, 577 (în continuare I. Caproșu, *Însemnări*, I); Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 72-75, doc. 33; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XI, *Cercetări și regeste documentare*, București, 1906, p. 283, doc. 42; T. V. Stefanelli, *op. cit.*, p. 249, doc. 175; N. Iorga, *Manuscripte*, p. 201.

⁸¹ Șt. Meteș, *Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și românii din Cluj*, Cluj, 1935, *passim* (în continuare *Socotelile orașului Cluj*); *Călători străini*, II, p. 381; *Călători străini*, V, p. 472; *DRH, A, XXVIII, (1645–1646)*, volum întocmit de P. Zahariuc et alii, București, 2006, p. 162, doc. 205.

⁸² *Socoteli Cluj, passim*; *Călători străini*, I, p. 322; E. Cioran, *op. cit.*, p. 21; *DRH, A, XXVIII*, p. 4, doc. 6; *Călători străini*, X_{II}, p. 1253. Andreas Wolf face precizarea că prințul Potemkin ar fi adus la Iași bere englezească și că această nouă băutură ar fi plăcut foarte mult boierilor. Mai deloc apreciată a fost, însă, berea vândută de germanul care și-a deschis berărie, în oraș, în anul 1793. Motivul? Nu era adusă din Anglia. Este evident că, în acest caz, pentru boieri nu gustul băuturii a contat, ci imaginea publică pe care își închipuiau că le-o conferă faptul că beau bere englezească.

⁸³ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. IV, *Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699*, București, 1902, p. 69, doc. LXIII. Printre obiectele de veselă se numără „pahară de vinars mici 12”; I. Marinescu, *op. cit.*, p. 69; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. II, București, 1903, p. 36, doc. 78; *Miron Costin*, II, anii 1915-1916; 1919, Iași, 2008 p. 267, doc. 183.

⁸⁴ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VII, București, 1980, p. 353; *Călători străini*, VIII, p. 168, 178, 594; Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voievod (1688-1714)*, ed. A. Ilieș, București, 1970, p. 168; *Călători străini*, IX, p. 142; Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopisețul*, p. 102; *Condica lui Gheorgachi, passim*; *Călători străini*, X_{II}, p. 1217.

consumul unei largi game de băuturi alcoolice. Cu siguranță, trebuie să fi fost și din cei care au mai și depășit binișor numărul cupelor și nu o singură dată. Totuși, sursele – extrem de puține – nu oferă suficiente informații încât să se poată stabili cu exactitate că avem de-a face cu un fenomen social îngrijorător, în epocă, oricât de mult am bănui aceasta și oricât de evident ar fi că în Țara Românească și Moldova consumul de alcool era o realitate.

Aceasta fiind starea de fapt, care să fi fost poziția autorităților de atunci – Biserica și Domnia – ce vor fi gândit oamenii și cum va fi reacționat comunitatea?

Din textul *Pravilei de la Govora*, citând Sfânta Scriptură⁸⁵ care blamează excesul și nu consumul, reiese cu claritate că mirenilor⁸⁶ și chiar și preoților⁸⁷ nu le-ar fi fost interzis să bea vin, atâta vreme cât o făceau cu moderație⁸⁸. Numai credincioșii care luau obiceiul de a bea necumpătat riscau să nu primească sfânta împărtășanie, mai ales dacă se mai și îndârjeau să stăruie în așa purtare⁸⁹. Totodată, a umbla beat – și mai rău, a frecventa cârciumile – era o conduită care nu se potrivea, nicidecum, cu statutul preoților duhovnici și cu misiunea pe care ei o aveau de îndeplinit în comunitate⁹⁰, în fața căreia se impunea ca purtarea lor să fie exemplară⁹¹. Nu li se îngăduia acestora nici să le înlesnească altora consumul de băutură⁹². Pedepșa pentru asemenea abateri nu era alta decât a-l lipsi pe vinovat de cinstea preoției, el rămânând până la sfârșitul vieții „întru aceea

⁸⁵ *Pravila bisericească numită cea mică, tipărită mai întâi la 1640, în mănăstirea Govora*, București, 1884, p. 165r (în continuare *Pravila de la Govora*). Se menționează în textul pravilei: „nu dzic Scripturile să nu bei vin, ce se bei iar să nu te înbeți”.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 20r, 34r, 38v; 43v, 80v-83r.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 164v.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 38v, 43v, 164v.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 97r.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 3v, 9v, 57r, 121v, 164v; vezi și *Pravila ritorului Lucaci*, ed. I. Rizescu, București, 1971, p. 163; Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 314, 350.

⁹¹ *Pravila de la Govora*, p. 3v. Se menționează în pravilă că preotul bețiv nu poate să îi învețe pe alții să nu bea; la p. 14r se precizează că episcopul nu poate fi prezent la oșpețe decât pentru „învățătură sufletească”, nicidecum pentru beții.

⁹² Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 350.

pedeapsă, hulă și ocară”, fără a mai putea păstori vreodată⁹³. Dimpotrivă, preoții ar fi trebuit să-i învețe pe enoriași să ocolească „beția” ca pe unul dintre lucrurile deșarte ale lumii⁹⁴, să-i facă să înțeleagă că ea e o cale ce duce la pierderea sufletului, după ce va fi făcut și trupul să sufere⁹⁵, ceea ce-l mânie pe Dumnezeu⁹⁶, că ea e un rău care pricinuieste multe alte rele⁹⁷. Aceasta este imaginea pe care Biserica, în încercarea de a modela comportamentul uman în conformitate cu morala creștină, căuta să o formeze în conștiința credincioșilor moldoveni și munteni, că „beția” e un rău care îngreunează sufletul cu păcate, îmbolnăvește trupul și aduce numai neajunsuri, un rău de care îi îndemna stăruitor să se ferească prin cumpătare.

Metodele de convingere puteau fi înăsprite, dacă îndemnurile la cumpătare nu erau de ajuns. Pentru cei dedați într-atât băuturii încât ajungeau în ipostaze degradante, *Pravila ritorului Lucaci* și *Pravila de la Govora* prevedeau pedepse de ordin spiritual, vinovatul fiind obligat să se pocăiască și să postească un anumit număr de zile – mai multe în cazul fețelor bisericesti decât în cazul mirenilor⁹⁸. Pedepse, exclusiv pentru

⁹³ *Pravila de la Govora*, p. 57r, 121v. Cei care riscă să fie caterisiți sunt preoții care beau la cârciumă și cei care nu vor să se lase de beții; p. 69v. Dacă din beția preotului arde biserica sau vreo carte sfântă, el nu mai are voie să slujească 1 an; Antim Ivireanul, *op. cit.*, p. 349-350.

⁹⁴ Antim Ivireanul, *op. cit.* p. 64.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 65, 208, 306.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 316.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 306; vezi și *Pravila de la Govora*, p. 165r. Din textul pravilei reiese că „tot bețivul serăcesce și minte-ș piarde, și multu reu face și pre sine se sugrumă, și sufletul lui-ș dă dracului”.

⁹⁸ *Pravila ritorului Lucaci*, p. 163. Se precizează că: „Popa de va borî de beție, post 80 zile”, iar „mireanul de va borî de beție, post 40 de zile”; *Pravila de la Govora*, p. 66v. Pocăință 6 luni și 1000 de mătăanii primește preotul care bea, până i se face rău, după Liturghie; p. 69r. Pocăință 40 de zile trebuie să facă preotul care bea, până i se face rău, fără să fi oficiat Liturghia; p. 130r. Dacă preotul bea și i se face rău după Liturghie, el nu va mai avea voie să o officieze timp de 1 an, timp în care va trebui să facă 500 de mătăanii pe zi. Doar 6 luni va trebui să se pocăiască dacă, fără să fi oficiat Liturghia, a băut și i s-a făcut rău; p. 135r. Călugărul care bea la cârciumă și se îmbată trebuie să se pocăiască 3 luni și să facă 2000 de mătăanii; p. 97r. Mireanul care bea și i se face rău trebuie să se pocăiască 60 de zile.

consumul excesiv de alcool, nu pot fi identificate, însă, în cuprinsul pravelor domnești. În *Glava 54 a Pravilei lui Vasile Lupu* și *Glava 358 a Îndreptării legii* a lui Matei Basarab, beția apare înscrisă doar ca posibilă cauză a săvârșirii unor fapte condamnabile, de care trebuia să se țină seama, însă, atunci când se stabilea pedeapsa, fiind menționate situațiile în care ea putea fi socotită circumstanță atenuantă⁹⁹ sau nu¹⁰⁰. Cu toate acestea, Domnia nu pare să fi fost dispusă a arăta mai multă îngăduință decât Biserica față de cei care depășeau măsura. Cel puțin în Moldova, aga era dregătorul însărcinat anume cu pedepsirea celor prinși beți pe ulițele Iașilor, indiferent „de ce rang ar fi” ei¹⁰¹, același demnitar trebuind „să poarte de grijă în tot postul ca să nu fie la crâșme adunături cu beție și cu țigani”¹⁰².

Cât vor fi fost puse în practică toate aceste principii și norme?

În textul *Învățăturilor* pe care Neagoe Basarab le-a dat fiului său Theodosie¹⁰³ regăsim o serie de idei despre amenințarea pe care o reprezenta „beția” pentru cel ales de Dumnezeu să fie cârmuitor oamenilor. Se menționează în scrierea cu pricina că un domn numai prin cumpătare – purtarea aceasta i se potrivea și nu să se îmbete – se dovedea capabil să își îndeplinească misiunea cu care fusese investit de divinitate și le era

⁹⁹ S. G. Longinescu, *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoțită 1 de izvoarele sale, 2 de varianta sa muntenească întrupată în Îndreptarea legii a lui Matei Basarab, 3 de tălmăcirea sa în franțuzește de A. Patrognat*, București, 1912, p. 263, *Glava 54*, spețele 1, 2 și 3; *Glava 358*, spețele 1, 2 și 3 (în continuare *Pravila Moldovei*). Se recomandă ca omul beat să fie judecat cu îngăduință chiar dacă ar greși față de domnul țării, ar „sudui”, ar huli, ar jura strâmb sau ar strica pacea încheiată cu „vrăjmașul său”; la spețele 4 și 5. Judecătorului i se recomandă să aibă și mai multă îngăduință față de cel îmbătat de alții, cu un anumit scop, de asemenea, față de cel „omorât de beție”, tocmai pentru că nu știe „nemică” ce face.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 264, *Glava 54*, spețele 4, 5, 6, 7, și 8; *Glava 358*, spețele 4, 5, 6, 7 și 8. Nu se bucură de clemența judecătorului cel care se îmbată, deși se știe violent la beție, cel care se îmbată cu premeditare, tocmai ca să beneficieze de iertare, după săvârșirea unei fapte grave, cel care se laudă cu fapta rea săvârșită la beție.

¹⁰¹ *Descrierea Moldovei*, p. 205.

¹⁰² I. Caproșu, *Documente Iași*, VII, p. 124, doc. 129.

¹⁰³ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ed. F. Moșil și D. Zamfirescu, traducerea originalului slavon G. Mihăilă, București, 1984, p. 153-161.

supușilor un bun exemplu¹⁰⁴. Comportându-se în felul acesta, el nu-și pune în primejdie autoritatea, pe care ar fi putut-o pierde dacă, beat fiind, ar fi luat decizii greșite¹⁰⁵. În egală măsură, ca om, ființă muritoare, el trebuia să se îngrijească de curățenia sufletului, la fel ca oricare alt bun creștin, pregătindu-și-l cum se cuvine pentru o sperată mântuire¹⁰⁶. Să „fugi de beție ca de focul unui cuptor”¹⁰⁷, își povățuia Neagoe Basarab feciorul, tânărul Theodosie trebuind să înțeleagă că prea multă băutură aduce „mari răutăți” omului¹⁰⁸, că cel care o „iubește” își îmbolnăvește trupul, își sărăcește casa și își pierde mintea, că prin ea omul se apropie de starea de animalitate, pierzându-și caracteristicile umane, ceea ce, împiedicându-l să mai urmeze calea lui Hristos, îi duce sufletul la pierzanie¹⁰⁹. Oricât de firavă, aceasta este o dovadă că eforturile Bisericii nu erau în zadar. Avem exemplul unui tată care și-a însușit învățăturile ei, preocupat fiind, apoi, ca îndeosebi în calitatea sa de domn al țării să le transmită și fiului ce-i va urma la domnie. Necunoscutul care, pe la 1745, a lăsat semn pe un *Ceaslov* despre știința sa că printre lucrurile neplăcute lui Dumnezeu se numără și „tânărul bețiv”¹¹⁰ să fi fost om al Bisericii ori mirean?

Destul de sugestive sunt și formulările conținute de hotărârile emise de instanțele de judecată. Deopotrivă, învinuiții¹¹¹ și cei care învinuiau – rude, vecini, autorități¹¹² – vorbeau despre beție ca despre o „patimă” care

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 153-154.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 155.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 160.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 159.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 157.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 154-155.

¹¹⁰ I. Caproșu, *Însemnări*, I, p. 533.

¹¹¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 416, 420, 507.

¹¹² *Ibidem*, p. 493, 445, 448, 427, 414; G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594-1821)*, București, 1961, p. 515, doc. 421 (în continuare George Potra, *Documente București (1594-1821)*); C. Iordăchescu, *Catagrafia Muzeului „N. Iorga”*, Vălenii de Munte, 1936, p. 95, doc. 27; D. Stănescu, *op. cit.*, p. 505; V. A. Urechia, *Istoria românilor 1774-1800*, tomul VII, București, 1894, p. 99 (în continuare V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VII); N. Iorga, *Studii și documente*, VI_{II}, p. 498, doc. 223.

„împresoară”¹¹³, în care individul „cade”¹¹⁴ sau către care el era „plecat cu totul”¹¹⁵. Bețivul, la rândul lui, era etichetat drept „blăstămat”¹¹⁶, om de nimic¹¹⁷, el fiind văzut ca un personaj rău¹¹⁸ și nevrednic¹¹⁹. Se făcea referire, îndeosebi, la pierderea capacităților sale mentale, menționându-se clar că băutura în exces i-a schimbat mintea¹²⁰. Este evident cât de disprețuit era cel care, cedând repetat alcoolului, se dovedea incapabil să se controleze pe el însuși, lăsându-se cuprins de o stare socotită, de asemenea, degradantă, în condițiile în care puterea de judecată a individului era considerabil afectată. Chemați în fața justiției, o parte dintre împlicinți și-au recunoscut ei înșiși meteahna, pe seama căreia au și pus pierderea temporară a rațiunii, sugerând că aceasta a contribuit, simțitor, la comiterea faptelor pentru care fuseseră supuși judecății¹²¹. Unii au fost păsuți până la 3 ani ca să scape de cusur și, odată cu aceasta, „să-și vie într-o cunoștință”, „să-și vie în minte”¹²². „Deci, văzându-mă eu însumi că am rămas într-atâta ticăloșie, *viindu-mi în simțiri*, cunoscându-mi greșala mea, [...], am cugetat în sine-mi ca să fac într-o tot părăsire de beție”, mărturisirea, la 13 decembrie 1793, popa Petre din mahalaua metohului Măgureanu, personaj care tocmai printr-un efort de voință pare să fi scăpat de obiceiul care-l dusesse pe „netrebnice căi”¹²³. Au existat și situații când unii, urmărind să obțină, pe nedrept, anumite foloase, au crezut că defăimând în felul acesta, vor avea, cu siguranță, câștig de cauză, bizuindu-se tocmai pe convingerile contemporanilor. Astfel,

¹¹³ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 445, 448.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 493; V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VII, p. 99.

¹¹⁵ C. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 95, doc. 27.

¹¹⁶ I. Caproșu, *Însemnări*, I, p. 413; I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p. 68, doc. 18; V. A. Urechia, *Memoriu*, p. 445/329.

¹¹⁷ G. Potra, *Tezaurul documentar al județului Dâmbovița (1418-1800)*, 1972, p. 711, doc. 871 (în continuare G. Potra, *Documente Dâmbovița*).

¹¹⁸ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. C. Istrati, vol. II, Iași, 1986, p. 487, doc. 1144 (în continuare *Condica lui Mavrocordat*, II).

¹¹⁹ C. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 88, doc. 4.

¹²⁰ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 448.

¹²¹ L. Livadă-Cadeschi, L. Vlad, *op. cit.*, p. 130, doc. XL/2; I. Caproșu, *Documente Iași*, X, p. 280, doc. 298.

¹²² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 448, 444.

¹²³ *Ibidem*, p. 508-509.

rudele au încercat să conteste diata răposatei Marina, soția lui Anton căpitanul, din București, motivând că femeia ar fi avut patima beției și că „n-ar fi fost cu mințile întregi” la întocmirea acesteia, ceea ce, de fapt, s-a dovedit a fi neadevărat¹²⁴.

Vinul „amăgește” pe oricine, chiar „de-are fi și înțelept”¹²⁵ e scris în *Pravila Moldovei* și în *Îndreptarea legii*. Vinul e „limpede și frumos la față, și moale și dulce la gustare”¹²⁶, dar, potrivit lui Dimitrie Cantemir, tot el are putere să încălzească mădularile¹²⁷ și să înfierbânte capetele¹²⁸. Aș crede că nici vodă Neagoe Basarab nu asemana beția cu focul unui cuptor¹²⁹ la întâmplare. Fără a avea vreo idee despre ceea ce numim, acum, „concentrație alcoolică”, oamenii timpului erau conștienți de efectele pe care băutura le avea asupra trupului lor și încercau să-și explice cumva senzațiile trăite atunci când beau, făcând această analogie între alcool, beție și foc. În popor încă se mai crede și în zilele noastre că în special vinul roșu ar înnoi sângele și ar regenera ficatul, dacă este băut în ziua de Armindenii și, apoi, toată luna mai¹³⁰. Vărsat, la masă, vinul ar prevesti binele, pe când rachiul ar fi aducător de pagubă¹³¹. Calitățile care îi sunt recunoscute vinului derivă, bineînțeles, din rolul însemnat pe care el îl deține în Taina Împărtășaniei și poate tocmai de aceea consumul său trebuie să nu fi părut primejdios, mai ales în vremurile în care paradigma de gândire era profund religioasă. În schimb întotdeauna, rachiul este asociat cu diavolul în scurtele povestioare populare cu rol moralizator. Dracul l-ar fi creat¹³², cu rachiul – considerându-se că băutura exista din timpurile biblice – l-ar fi ademenit necuratul pe Noe ca să afle unde își construia acesta corabia și să i-o

¹²⁴ G. Potra, *Documente București (1594-1821)*, p. 515, doc. 421.

¹²⁵ *Pravila Moldovei*, p. 263.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Descrierea Moldovei*, p. 309.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 233.

¹²⁹ *Vezi supra* n. 106.

¹³⁰ A. Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, 1915, p. 22, doc. 127/12.

¹³¹ *Ibidem*, p. 284, doc. 4104/355.

¹³² E. Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, ed. I. Datcu, București, 1998, p. 288.

strice¹³³, și tot de rachiu s-ar fi folosit el ca să lucreze împotriva celor virtuoși, călugări¹³⁴ sau oameni de rând¹³⁵, purtându-i pe căi greșite. Această asociere nu pare, nici ea, a fi întâmplătoare, ci trebuie să se fi datorat faptului că rachiuul îmbată mai repede și mai puternic decât vinul.

Din textul monografiei medicului Constantin Caracaș aflăm, însă, că boierii munteni anume consumau la masă rachiu din vin – simplu sau îmbogățit cu diverse arome – precum și vodcă, preparată cu zahăr¹³⁶, convinși fiind că aceste băuturi ar fi sporit pofta de mâncare și, deopotrivă, ar fi ușurat digestia¹³⁷. Probabil că, în vremea lui Dimitrie Cantemir, moldovenii, din același motiv, beau înainte de prânz numai o singură ceașcă mică din rachiu care altfel nu le-ar fi plăcut¹³⁸. Acestea denotă faptul că respectivelor băuturi trebuie să li se fi atribuit proprietăți terapeutice, ele fiind socotite, mai degrabă, un fel de leac, atunci când erau întrebuițate cu măsură. Oare aceeași însemnătate s-ar putea da „fricțiunilor” pe care urma să și le facă banul Mihalcea, seara, cu vinarsul primit, la cină, de la autoritățile orașului Cluj, unde marele dregător al lui Mihai Viteazul a poposit în iunie 1600¹³⁹? Deopotrivă, din cele relatate – cam ambiguu, ce este drept – de Gustav Orraeus reiese că vinul pelin, preferat de cei „mai avuți”, i-ar fi ferit pe aceștia de ciuma care a bântuit, în Moldova, în anul 1789¹⁴⁰. Pare, prin urmare, că unii au consumat alcool pentru că au crezut în efectele lui pozitive asupra organismului.

Ce atitudine au avut semenii și cum au reacționat autoritățile față de cei care s-au arătat, totuși, prea sânguincioși să golească pocalele?

Ioan vodă Callimachi – printr-o scrisoare trimisă din Constantinopol în vremea în care era mare dragoman – îi dădea de grijă fratele său ca oamenii pe care urma să îi aibă ca slujbași „să nu fie furi și

¹³³ *Ibidem*, p. 30.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 219.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 354-355.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 102.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 96, 102.

¹³⁸ *Descrierea Moldovei*, p. 309.

¹³⁹ *Socotelile orașului Cluj*, p. 15.

¹⁴⁰ *Călători străini*, X₁, p. 78.

čocotniți bețivi”¹⁴¹. La 29 septembrie 1783, ispravnicului de sud-Muscel i s-a poruncit să îl îndepărteze din funcție pe un anume Cocea, vătaf de plai, cel în cauză fiind nărvit la băutura și de aceea „neharnic a chivernisi plaiul”¹⁴². Din cuprinsul câtorva cărți de judecată reiese, de asemenea, că declarațiile martorilor cunoscuți ca fiind bețivi nu au fost socotite demne de luat în seamă¹⁴³. Este limpede că celor împătimiți de băutura nu li se mai acorda nici un fel de încredere. Deopotrivă, e greu de crezut ca porecla „bețivul”, alăturată unor nume¹⁴⁴, să fi avut un cu totul alt scop decât să-i defăimeze pe cei care au ajuns să o poarte. Acestea demonstrează cât de puțină îngăduință avea comunitatea față de un comportament care îi amenința liniștea și îi încurca rosturile, marginalizarea fiind modul în care cel vinovat era pedepsit. Cu atât mai de înțeles este intransigența autorităților, în condițiile în care consumul excesiv și repetat de băutura ajungea să afecteze buna judecată a individului și îl împiedica să îndeplinească după cuviință sarcinile care îi fuseseră încredințate. Un document emis la 5 iulie 1775, în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, adresat „Molitfei” Sale, preotul „de la satul Albeanii”¹⁴⁵ – din păcate este singurul act de acest fel de care dispun – ar lăsa să se înțeleagă că, cel puțin la acea dată și cel puțin în Țara Românească, băutul fără de măsură nu mai era un gen de comportament care se manifesta izolat, ci că el devenise o adevărată problemă pentru autorități ca și pentru societate. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, de ce să fi fost necesară intervenția concertată a domnului și a episcopului? Preoților, în primul rând, li se porunca să se lase de beție, din cauza căreia ei se făceau vinovați și de alte „blestemății”, pe care le

¹⁴¹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XXI, *Documente interne. Miscellanea*, București, 1911, p. 239, doc. II.

¹⁴² V. A. Urechia, *Memoriu*, p. 445/329.

¹⁴³ *Condica lui Mavrocordat*, II, p. 487, doc. 1144; G. Potra, *Documente Dâmbovița*, p. 711, doc. 871; C. Iordăchescu, *op. cit.*, p. 95, doc. 27.

¹⁴⁴ *DRH, B, XXXVII, (1652)*, volum întocmit de V. Barbu *et alii*, București, 2006, p. 135, doc. 157. În act este pomenit Preda Gropescul Bețivul ca vânzător al satului Sinovul din Țara Românească; Gh. Ghibănescu, *Surete*, VIII, p. 54-55, doc. XLVIII. Un „Chiriac bețivul răzeș” este pomenit ca martor (!) la alegerea unei părți de ocină; vezi și *DRH, B, XXXVII*, p. 225, doc. 254. Actul a fost întocmit atunci când a fost vândută o ocină „den hotarul Bețivilor”.

¹⁴⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, VI₁₁, p. 497, doc. 223.

comiteau fără să le pese că necinstesc „cinul preoțesc”¹⁴⁶. „Vai de noi, mireani, de o mie de ori vai de voi, preoți, că voi vețu să fiți lumină lumii și v-aț(i) întunecat de tot; voi santeți sarea: dacă v-ați împruțit voi, care creștin va să să întărească cu sarea voastră?”, așa erau certați fiindcă, în loc să fie bun exemplu pentru cei pe care îi păstoreau, ei își uitaseră menirea, fiindu-le mai cu grijă să se cinstească la cârciumă sau acasă¹⁴⁷. Chiar dacă nu toți se purtau în felul acesta¹⁴⁸, trebuie să fi fost destui cei care o făceau, dacă s-a simțit nevoia luării unor măsuri. Că situația prezentată pe larg în document ar fi putut fi într-adevăr îngrijorătoare o dovedesc și câteva hotărâri de judecată. Acestea înfațișează preoți care umblau prin cârciumi¹⁴⁹ și care, la beție, obișnuiau să își năpăstuiască nevasta¹⁵⁰ sau vecinii¹⁵¹, să se încaiere, ca din așa ceva să ajungă chiar la omor¹⁵² și, ca și cum acestea nu ar fi fost de ajuns, să îi mai îndemne și pe alții să le fie tovarăși de pahar¹⁵³. Responsabilizarea preoților de mir, prin porunca domnului și a înaltului ierarhi, pare a fi fost, așadar, una dintre căile prin care se spera readucerea locuitorilor la dreapta credință, de care, după cum relevă documentul, oamenii se îndepărtaseră¹⁵⁴ și din cauza exemplului rău oferit de preoții aplecați spre băutura.

Din cauza purtărilor sale, bețivul era urgisit de toți. Nu s-ar putea spune că încercările de a-l readuce pe calea cea bună lipseau, numai că atenția tuturor era îndreptată doar asupra beției – socotită a fi, după cum se pare, o stare de rău temporar odată ce se vedea că individul redevenea el însuși după ce aburii alcoolului se risipeau – și a efectelor sale supărătoare, stare de fapt pe care Biserica, Domnia și chiar comunitatea credeau că o pot controla fie prin îndemnuri la cumpătate, fie prin măsuri de constrângere. Îmbucurător, însă, printre documentele vremii există unul care relevă un

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 498.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 499.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 498.

¹⁴⁹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 493, 506.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 495-496.

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 504-505, 506-507.

¹⁵² *Ibidem*, p. 493-494.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 505.

¹⁵⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, VI₁₁, p. 498, doc. 223.

punct de vedere deosebit. În cu totul alt mod a abordat și a analizat situația medicul bucureștean Constantin Caracaș. El nu numai că s-a pronunțat în privința efectelor consumului necontrolat de alcool, dar s-a arătat la fel de preocupat și de cauzele care ar fi generat un asemenea comportament. Pe baza propriilor observații, el a identificat ca efecte resimțite de organismul uman: slăbiciunea și „amorțeala simțurilor”¹⁵⁵, „dezordinile gastrice”¹⁵⁶ ori calculii biliari¹⁵⁷, considerând „beția” drept un „abuz”¹⁵⁸. Medicul a constatat, de asemenea, că, indiferent că erau ai țăranilor sau ai boierilor, copiii aflau din pruncie care este gustul vinului ori al rachiului¹⁵⁹, ceea ce se întâmpla pentru că mamele și doicile nădăjduiau ca așa să îi țină adormiți vreme cât mai îndelungată¹⁶⁰. Ele se foloseau de băutură ca să le administreze chiar și diferite medicamente, provocându-le moartea unora dintre ei în loc să-i înzdrăvească¹⁶¹. Constantin Caracaș a realizat că în acest chip copiii erau deprinși, de fapt, cu „nenorocita poftă a băuturii” pe care el o vedea sporind odată cu vârsta¹⁶². Micuții din familiile sărace s-ar fi apucat de băut și fiindcă acesta era exemplul pe care li-l ofereau părinții, zi de zi¹⁶³. După părerea sa, tocmai faptul că recurgeau des la cantități mari de băutură îi făcea pe români „răi și dedați beției”¹⁶⁴. Acestea dovedesc că pentru medicul Constantin Caracaș „beția” nu mai reprezenta o manifestare întâmplătoare, ridicolă și trecătoare priveriște a slăbiciunii umane. Dimpotrivă, el vedea în obiceiul de a bea necumpătat și repetat, pe de o parte, sursa unor alte boli, unele de natură digestivă, iar pe de altă parte, chiar o boală, în sine, al cărei mod de manifestare e tocmai dorința nestăpânită de a bea. În termenii specifici epocii, doctorul se referea la dependența de alcool și la alcoolism, iar observațiile sale vizau implicațiile

¹⁵⁵ *Monografia Munteniei*, p. 124.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 123.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 105.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 112, 124, 126.

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 93, 96.

¹⁶⁰ *Ibidem*.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 92.

¹⁶² *Ibidem*, p. 96.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 94.

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 93.

psihologice ale consumului de alcool, ceea ce făcea ca viziunea sa să difere cu totul de cea dominantă în epocă, aparținând Bisericii.

Așadar, nu ne putem îndoii de faptul că băuturile alcoolice au avut un loc însemnat în regimul alimentar al moldovenilor și muntenilor – oameni de vază sau, dimpotrivă, oameni din popor, tineri și mai puțin tineri, bărbați și femei, laici sau oameni ai Bisericii. Ocazii și motive ca ei să recurgă la consumul acestora au existat și ele, destule, cum au existat și din cei cărora le-a fost obișnuință să piardă șirul cupelor. Cât de mulți vor fi fost ei izvoarele nu ne dezvăluie, însă. Ce nu ne ascund ele, totuși, e că, indiferent de numărul celor care beau, cu multă sau mai puțină chibzuință, Biserica, Domnia și chiar Comunitatea nu au rămas deloc indiferente față de o asemenea purtare, pe care nu s-au dat în lături să o sancționeze, fiecare în felul propriu, atunci când îndemnurile la cumpătare nu au mai fost de ajuns.

*DRUNKENNESS AND THE CONSUMPTION OF ALCOHOL IN
MOLDAVIA AND WALLACHIA IN THE 16TH TO THE BEGINNING OF
THE 19TH CENTURIES – DOCUMENTARY FINDINGS*

(Abstract)

In the 16th century, the authorities of some cities in Western Europe adopted drastic measures in order to stave off the unpleasant consequences of a behavior that had quickly generalized: the consumption of alcohol in public places. Thus I was left wondering what was happening during the same period in Moldavia and Walachia, and then followed the events up to the beginning of the 19th century. In search of answers, I primarily investigated those sources which attest the consumption of alcoholic beverages: purchase lists, barter lists, private letters, dowry lists, wills, court decisions, royal documents, without ignoring the observations of foreign travelers and chroniclers.

Occasions and reasons for Moldavians and Vlachs, both rich and poor alike, to consume a wide variety of alcoholic beverages have existed, in the same way as those who would lose count of the number of rounds they had existed, but there is no clear mention of how many they were in any document. What the documents do show however is the fact that neither the Church, the State nor the Society remained indifferent towards this behavior, each trying to sanction it in its own way.